

М. Ф. Котляр (Київ)

Загадковий Ізяслав з Галицько-Волинського літопису

Розглянуто фрагмент Галицько-Волинського літопису, що датується 1254 р., в якому йдеться про напад якогось Ізяслава на Данила Галицького. Доводиться, що ворогом Данила був новгород-сіверський князь Ізяслав Володимирович, онук Ігоря Святославича — героя «Слова о полку Ігоревім».

У фрагменті Галицько-Волинського літопису, що датується приблизно першою половиною 1254 р.^{*}, говориться: «Ізяслав же проси у них (татар.— М. К.) помощи ити на Галичъ; они же рекоша ему: «Како идиши в Галичъ, а Данило князь лют естъ; оже отъиметь ти живот, то кто тя избавить?»¹. Для розуміння наведеного уривку джерела доведеться перегорнути назад кілька літописних сторінок.

Попереднього року Данило Романович, великий князь галицько-волинський, після тривалих роздумів і вагань прийняв у північному волинському місті Дорогичині корону та інші королівські інсигнії з рук легата папи Інокентія IV Опізо². Виходячи з послідовності подій, що передували коронації, а також із свідчень середньовічної польської хроніки «Рочніка Красінських»³, можна датувати зведення Данила в королівський сан жовтнем — листопадом 1253 р.

Коронація галицько-волинського князя була демонстрацією його суверенітету й викликом Орді, «мирником» якої він був з 1245 р., коли їздив до Батия на Волгу. Вона знаменувала рішучість Данила дати бій татарському війську, що постійно перебувало в південних степах нинішньої території України. Князь сподівався на допомогу папського престолу. Однак його надіям не судилося збутися.

В Сараї вже давно із зростаючою тривогою стежили за посиленням Галицько-Волинського князівства, володар якого прагнув до незалежності від Орди. Коли 1252 р. Данило уклав династичний союз із владимиро-суздальським князем Андрієм Ярославичем, видавши за нього доньку, що означало об'єднання сил двох наймогутніших руських князівств того часу проти влади монголо-татарських ханів, у Сараї вирішили, що зволікати більше не можна. Того самого 1252 р. так звана Неврюєва рать розгромила військо Андрія й вивела його з політичної гри⁴. Далі ординські правителі ухвалили, що настала черга самого Данила.

Приборкати непокірного галицько-волинського князя доручили военачальникові Куремсі, якого італійський сучасник Плано Карпіні назвав «наймолодшим серед татарських вождів»⁵ (йшлося, певно, про його ієрархічне становище серед монгольської верхівки). Ясно, що він не був Чингізідом (ханом з правлячого роду). Здається, галицький літописець, як це не раз з ним траплялося, порушив послідовність подій, і похід Куремси розпочався на рік-два раніше коронації Данила.

В. Т. Пашуто вважав, що «перед Куремсою було поставлене завдання не лише захистити (від Данила.— М. К.) Київщину й залежну від татар Болохівську землю, а й зайняти всю Південно-Західну Русь»⁶.

* Галицько-Волинський літопис створювався без поділу на річні статті. Хронологічна сітка була внесена до Іпатівського списку кимось з пізніших переписувачів у XV ст.

¹ Літопис по Іпатському списку.— СПб., 1871.— С. 550.

² Там же.— С. 548—549.

³ Monumenta Poloniae Historica.— Lwów, 1879.— Т. 3.— Р. 132.

⁴ Полное собрание русских летописей.— Т. 1.— Лаврентьевская летопись. Вып. 2.— Л., 1927.— Стб. 473 (далее — ПСРЛ).

⁵ Плано Карпини. История монголов.— СПб., 1911.— С. 22.

⁶ Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси.— М., 1950.— С. 282.

Пояснення слушне, але надто загальне. На мій погляд, у ханській ставці в Сараї для Куремси розробили чіткий стратегічний план великого походу проти Данила Романовича. Коли виходити з відбитого в літописі дальшого розвитку подій, цей план складався з трьох частин: 1. Виторгнення орди Куремси на найменш захищене Галицьке пониззя; 2. Наступ на Південну Волинь і Болохівську землю, щоб відсікти війська Данила від Наддніпрянщини й Києва і відтиснути їх на захід; 3. Окупація Київської землі, після чого, спираючись на ворожого Данилові князя Ізяслава, перейти в рішучий наступ на Галицьку землю⁷.

Куремса вдало почав виконувати цей масштабний план: «Приехаша татаре к Бакоте*, и приложися Милей** к ним»⁸. Монгольська орда подолала тоді оборонний рубіж Галицько-Волинського князівства по середній течії Дністра через зраду коменданта Бакоти й, головне,— відсутність самого Данила на театрі воєнних дій: князь пішов тоді відвойовувати Чорну Русь у Литви. Однак його син Лев, що вчасно встиг з військом, «яша Милея и баскака (татарського намісника Бакоти.— М. К.), и приведе Лев Мелея отцю си, и бысть паки Бакота королева отца его»⁹, тобто Данила.

Втраато тільки-но здобутої Бакоти неприємності Куремси не закінчилися. Йому не вдалося захопити важливу волинську фортецю Крем'янець, навіть незважаючи на те, що її комендант Андрій проводив дворушницьку політику. Ось тут на історичну сцену виступає Ізяслав, як можна зрозуміти з контексту,— князь. Невідомо лише, який саме. У наведеному на початку цієї розвідки літописному уривку монгольські воєначальники дружно відмовляють його від виступу проти Данила, але — «он же не послуша их, но собрав около себе, иде в Галич»¹⁰.

Фігура цього Ізяслава досі залишається загадковою. У Галицько-Волинському літописі не зазначені ні місце його народження, ні князівський стіл, ні ім'я по батькові. Перед тим, більше ніж 15 років, жодний Ізяслав не мав взаємин з Данилом Романовичем і взагалі не виступав у політичних подіях на Південно-Західній Русі. Зрозуміло тому, що встановити його особу можна лише з чималою часткою гіпотетичності.

Добрий знавець джерел і один з головних дослідників історії Галицько-Волинської Русі дореволюційного часу М. С. Грушевський вважав Ізяслава «сином покійного київського князя Мстислава Романовича»¹¹, із смоленської династії Ростиславичів. З ним погодився відомий радянський історик В. Т. Пашуто: «Куремса підтримував у боротьбі проти Данила Романовича смоленського князя Ізяслава Мстиславича»¹². Обидва історики при цьому не послалися на джерела. Як ми побачимо далі, їм це було непросто зробити.

Існують літописні звістки про Ізяслава Мстиславича смоленського, що відносяться до 30-х років XIII ст. Найповніша міститься в пізньому Никонівському ізводі під 1235 р.: «Князь Ізяслав Мстиславичь смоленский, внук Романов Ростиславичь, с половци, и князь Михайло, сын Всеволода Чермнаго, с черниговци, и князь Ярослав Всеволодичь с новгородци ходиша ратью на Киев, и взяша его»¹³. Никонівський ізвод є здебільшого компіляцією, складеною в XVI ст. Являючи собою цінне джерело з історії Росії того часу, він, однак, містить чимало невірних, а то й вигаданих, свідчень щодо давньоруських часів. До наве-

⁷ Котляр М. Ф. Данило Галицький.— К., 1979.— С. 176.

* Бакота — місто-фортеця на середньому Дніпрі.

** Милей — комендант Бакоти.

⁸ Летопись по Ипатскому списку.— С. 549.

⁹ Там же.— С. 550.

¹⁰ Там же.

¹¹ Грушевський М. Історія України—Русі.— Льв., 1905.— Т. 3.— С. 42, 85.

¹² Пашуто В. Т. Указ. соч.— С. 282.

¹³ ПСРЛ.— Т. 10. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью.— СПб., 1885.— С. 104.

деної цитати видавець Никонівського ізводу О. Ф. Бичков зробив примітку: «Ізяслав Мстиславич в той час за літописами невідомий»¹⁴.

Звістка про напад Ізяслава Мстиславича з половцями й Михайла Всеволодича з чернігівцями на Київ міститься і в ряді інших літописних ізводів, зокрема у Воскресенському¹⁵, також створеному в XVI ст. Можна було б вважати це повідомлення породженням уяви давньоруських книжників XVI ст. Однак таке припущення було б поспішним. В основу Воскресенського літопису покладено авторитетний московський великокнязівський ізвод 1479 р. Не раз відзначалася близькість давньоруських відомостей Воскресенського ізводу (зокрема, за XII ст.) і Іпатіївського списку. І хоча гіпотеза О. О. Шахматова про те, що ніби у фундаменті обох ізводів (Воскресенського й Іпатіївського) лежить митрополичий літопис початку XIV ст., поставлена під сумнів М. Д. Присьолковим¹⁶, повністю її відкидати все ж таки не можна — адже той же автор був переконаний, що укладач Воскресенського ізводу скориствовав Іпатіївським.

Відомості про те, що «Ізяслав Мстиславич, внук Романов», брав участь у нападі на Київ 1235 р., містяться й у Московському ізводі 1479 р.¹⁷ Однак в Іпатіївському ізводі, в його галицько-волинській частині, цей Ізяслав не названий по батькові. У розповіді галицького літописця про наїзд на Київ ворожих Данилові й київському князеві Володимирі Рюриковичу феодалів читаємо: «Михайлови же и Изяславу одинако не пристающа на нь (Володимира.— М. К.) враждою» і далі: «Изяслав же одинако не престааше: возвел бо половци на Киев»¹⁸.

Однак не слід думати, нібито ім'я Ізяслава по батькові — Мстиславич зустрічається лише в пізніх літописах. Один з найдавніших ізводів, що дійшов до нашого часу в списку 1377 р. і мав у основі «ветхий» літописець 1305 р.,— Лаврентіївський або Суздальський, також знає князя Ізяслава Мстиславича: «Пришед князь Изяслав Мстиславич с половци, а Михаил князь с черниговци, сын Всеволож, и взяша Киев»¹⁹. Щоправда, редактор видання академік Є. Ф. Карський зробив примітку: «Мстиславичь виправляється на Владимировичь», мабуть, тому, що участь смоленського князя Ізяслава Мстиславича з родини Ростиславичів в усобицях навколо Києва 1235 р. здавалася йому неймовірною.

Як припускав найбільший знавець давньоруської генеалогії М. Баумгартен, Ізяслав Мстиславич смоленський загинув близько 1239 р.²⁰ На мою думку, однією з підстав для такого твердження може служити звістка Воскресенського літопису за 1239 р., згідно з якою великий князь владими́ро-суздальський Ярослав Всеволодич «смоляны же урядив, и посади у них князя Всеволода Мстиславича на столе, внука Романа Ростиславича»²¹. Цей Всеволод був рідним братом Ізяслава. Логічно думати, що останній загинув у боротьбі з полчищами Батия, які вдерлися на північноруські землі 1237 р.

Отже, в 1254 р. Ізяслав Мстиславич смоленський аж ніяк не міг напасти на Данила Романовича галицького. Хто ж тоді був той Ізяслав? Інтуїтивну, не підкріплену жодними свідченнями джерел, здогадку висловив ще в середині минулого століття знаменитий львівський учений Д. І. Зубрицький в історії Галицької Русі: «По той чи по цей бік Дніп-

¹⁴ Там же.

¹⁵ ПСРЛ. — Т. 7. Летопись по Воскресенскому списку. — СПб., 1856.— С. 138.

¹⁶ Лихачев Д. С. Русские летописи и их культурно-историческое значение.— М.; Л., 1947.— С. 474.

¹⁷ ПСРЛ.— Т. 25: Московский летописный свод конца XV в.— М.; Л., 1949.— С. 126.

¹⁸ Летопись по Ипатскому списку.— С. 514, 515.

¹⁹ ПСРЛ.— Т. 1.— Лаврентьевская летопись.— Вып. 3.— Л., 1928.— Стб. 513.

²⁰ Baumgarten N. Généalogie et mariage occidentaux des Rurikides russes du X a XIII siècle.— Roma, 1927.— Tabl. IX, 32.— P. 39.

²¹ Летопись по Воскресенскому списку.— С. 144.

ра, в невідомій нам волості, може бути, в Києві чи в іншому місці, жив і правив неспокійний старець в роду князів чернігівських Ізяслав. Той самий, котрий 1211 р. був один час князем теребовельським»²². Інший львівський історик, джерелознавець і археолог другої половини XIX ст. І. Шараневич розвинув думку свого попередника, впевнено назвавши Ізяслава *Володимировичем* і князем новгород-сіверським у рік конфлікту з Данилом Романовичем²³. Цей погляд в останній час поділяє відомий англійський історик Дж. Феннел. Він називає Ізяслава «членом молодшої гілки Ольговичів і насправді внуком Ігоря Святославича з Новгорода-Сіверського й Чернігова»²⁴.

Думка, згідно з якою ворог Данила Ізяслав був сином Володимира Ігоревича новгород-сіверського, знаходить начебто підтвердження у Любецькому синодику (поминальнику), складеному, очевидно, в кінці XVIII ст. за якимось більш давнім джерелом в Антонієвському монастирі поблизу давньоруського міста Любеча²⁵ (тепер село Чернігівської обл.). У цьому важливому й мало вивченому джерелі названо «князя Филиппа Володимировича и княгиню его Агафию». Видавець і дослідник синодика Р. В. Зотов поділяв думку авторитета в генеалогії М. Д. Хмирова, що в процитованому записі йдеться про Ізяслава Володимировича, народженого в Половецькому степу 1187 р.²⁶ Виходить, ім'я «Филипп» було християнським ім'ям Ізяслава. Однак ця гіпотеза ще потребує додаткових аргументів і джерельних підтверджень.

Припущення відносно того, що Ізяслав, який у 1254 р. виступив проти Данила Галицького, належав до новгород-сіверського княжого роду, здається вірогідним. Спробую підкріпити його свідченням літописів і міркуваннями загальноісторичного характеру.

Дослідження життєвого шляху й політичної кар'єри Ізяслава Володимировича серйозно ускладнюється тим, що в Галицько-Волинському літописі його названо по батькові лише тричі, та й то у початковому періоді його самостійної діяльності, в 1208—1211 рр.

Після несподіваної смерті галицько-волинського великого князя Романа Мстиславича 1205 р. біля польського міста Завихоста придушені ним бояри-заклотники знов підняли голови. Вони вигнали з князівства законних спадкоємців — «отчичів», малолітніх Данила й Василька, й запросили на князювання трьох братів, синів героя «Слова про Ігорів похід» Ігоря Святославича. Боярські олігархи сподівалися, що, не маючи земельних володінь і підтримки у феодалному прошарку Галичини, Ігоревичі правитимуть за їхніх маріонеток.

Галицький літописець коротко сповіщає: «Седе же Володимер (Ігоревич — М. К.) в Галиче, а Роман во Звенигородѣ, а Святослав в Перемышли, а сыну своему да (Володимер. — М. К.) Теребовль Ізяславу»²⁷.

Виходячи з повідомлення Воскресенського ізводу під 1208 р.: «Угри тогда прогнаша из Галича Володимера Игоревича, а брата его Романа посадиша в нем»²⁸, можна датувати вокняжіння трьох братів-Ігоревичів у Галицькій землі тим же 1208-м або кінцем попереднього, 1207 р.

У розповіді галицького книжника про розподіл княжих столів між Ігоревичами названі всі головні міста Галицької Русі: її стольний град

²² Зубрицкий Д. История древнего Галицко-Русского княжества.— Львов, 1855.— Ч. 3.— С. 178.

²³ Шараневич И. История Галицко-Володимерской Руси.— Львов, 1863.— С. 92.

²⁴ Феннел Д. Кризис средневековой Руси.— М., 1989.— С. 133.

²⁵ Зотов Р. В. О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время.— СПб., 1892.— С. 7.

²⁶ Хмиров М. Д. Алфавитно-справочный перечень государей русских и замечательнейших особ их крови.— СПб., 1870.— С. 157.— № 920; Зотов Р. В. Указ. соч.— С. 76—82.

²⁷ Летопись по Ипатскому списку.— С. 484.

²⁸ Летопись по Воскресенскому списку.— С. 485.

і центри удільних князівств. Віддання Теребовля Ізяславові свідчить, з одного боку, про самовладне становище його батька у Галицькій землі, а з іншого, про те, що княжич тоді був уже дорослий і здатний самостійно правити своїм уділом. Вищесказане підтверджується наступними словами літописця.

Близько 1211 р. (дата визначена на підставі аналогічного повідомлення Воскресенського ізводу, хронологічна сітка якого за друге десятиріччя XIII ст. визнається істориками правильною) боярські верховоди Галицького князівства, переконавшись у тому, що Ігоревичі прагнуть звільнитися з-під їх обтяжливой опіки, вирішують позбавитися князів. Вони звертаються до угорського короля з лицемірним проханням дати їм у князі «отчича» Данила. Нашвидкоруч збивається коаліція з угорського війська, загонів галицьких і волинських бояр. Тоді Ігоревичі звертаються по допомогу до традиційних союзників чернігівських князів — половецьких ханів: «И приехаша же половци Романови (Ігоревичу.— М. К.) на помощь, Изяслав с ними Володимеричъ»²⁹. Отже, Ізяслав тоді був уже не просто дорослим, а й володів навичками військової справи, був здатним до самостійних дій і рішень, якщо батько й дядьки доручали йому таку життєво важливу для них справу — запрошення й приведення свавільних половецьких союзників.

Сили противників виявилися нерівними. Створена уграми й боярськими верховодами коаліція бере гору над Ігоревичами. Ізяслав поряд з батьком б'ється з ворогом: «Володимер бежа из Галича, и сын его Изяслав, и гнаша и до Незды; Изяслав же бися на месте Незды реки, и отьяша у него коня сумняя (в'ючні.— М. К.); потом же возвратишася в Галич»³⁰.

Відтоді, з 1211 р., князь, який зветься повним ім'ям Ізяслав Володимирович, назавжди зникає із сторінок літописів, навіть з найбільш обізнаного в південноруських справах Галицько-Волинського. Недарма М. Баумгартен, згідно із суворими канонами генеалогічної науки (відсутність згадок у джерелах!), записав у своєму довідникові, що Ізяслав зійшов із світу «після 1211 р.»³¹ Автор цих рядків, як і ряд його попередників, переконаний у тому, що сталося інакше.

Перед тим, як простежити, бодай гіпотетично, подальший життєвий шлях мого героя, відзначу, що він належав до численного й згуртованого роду чернігівських (значить, і сіверських) князів Ольговичів, нащадків горезвісного Олега Святославича, якому належав гіркий пріоритет наведення захланих і безжальних половецьких ханів на рідну землю в кінці XI ст. У всіх політичних відносинах і збройних конфліктах на Русі (що розгорталися в них в основному з нащадками Мономаха) й за її межами Ольговичі трималися особібно й згуртовано, їхні дії бували надзвичайно злагодженими. Всередині цього князівського клану існувала суворая дисципліна. Коли, наприклад, глава Ольговичів вирушав у похід, то всі члени роду були зобов'язані підтримати його. З 20-х років XIII ст. клан очолював Михайло Всеволодич, великий князь чернігівський, що не завадило йому в той же час кілька разів сходити на стіл Новгороду Великого. З початку 30-х років Михайло Всеволодич, не облишаючи думки захопити Київ, розпочинає боротьбу за галицький престол (для свого сина Ростислава), в чому йому активно допомагають усі чернігово-сіверські князі.

Коли бояри відібрали Галич та інші міста землі в Ігоревичів під формальним приводом передачі Романової спадщини Данилу, це повинно було зробити Володимира, його братів і сина ворогами Романовичів. Тому я висловлюю припущення, що саме Ізяслав Володимирович, який після страти його батька і дядьків галицькими боярами 1211 р. як го-

²⁹ Летопись по Ипатскому списку.— С. 485.

³⁰ Там же.— С. 486.

³¹ Baumgarten N. Op. cit.— Tabl. IV, 61.— P. 19.

ловний спадкоємець міг посісти стіл Новгород-Сіверського, продовжував виношувати план заволодіти Галичем і його землею.

Близько 1226 р. могутній боярин Жирослав, глава феодальної опозиції тодішньому галицькому князеві Мстиславу Удатному, звів наклеп на останнього. Його зловили на гарячому й вигнали з князівства: «Оттуда выгнан иде ко Изяславу: бе бо лукавый льстець..., того бо деля жадеши быти у Изяслава»³². Цими словами літописець натякає на те, що «льстивий» Жирослав прагнув знайти притулок у близького йому за вдачею Изяслава... Якого саме? Гадаю, новгород-сіверського. Наступного року Жирослав укупі з новим патроном допомагає уграм воювати Галицьку землю, але безуспішно. Король зазнає поразки й «иде во Угры». Тоді же угони Изяслав со льстивым Жирославом, идоста с ним Угры»³³.

Побитий у Галичині Изяслав Володимирович був добре наляканий Романовичами, а перебування, хоч і короткочасне, у вигнанні в Угорщині змусило його скоритися Данилові, який у 30-ті роки почав відігравати одну з головних ролей на політичній сцені Південно-Західної Русі. Влітку 1233 р.³⁴, як занотував галицький літописець, «королевич же (угорський.— М. К.) и Судислав (лідер боярської опозиції в Галичі.— М. К.) выведе Дьяниша (угорського воеводу.— М. К.) на Данила. Данил же еха Киеву и приведе половци и Изяслава противу им и со Изяславом водися у божницю и с Володимиром (Рюриковичем київським.— М. К.), придоста противу Дианишу»³⁵. З літописного контексту виходить, що Изяслав був у спілці з половцями (як і належало справжньому Ольговичу) й княжив десь недалеко від Києва, ймовірно — в Новгороді-Сіверському.

Тоді Изяслав вимушено скорився Данилові й Володимирові Рюриковичу київському* й був, мабуть, силоміць приведений обома князями до церковної присяги. Втім, це не завадило йому порушити її й відступитися від київського й галицького князів, як тільки воєнне щастя відвернулося від них: «Изяслав ж льсть створи и веле воевати землю Данилову и взяша Тихомль и возвратишася»³⁶. Така його сміливість пояснюється, гадаю, тим, що новгород-сіверський князь сподівався на захист з боку глави Ольговичів — Михайла Всеволодича. Це опосередковано підтверджується записом галицького книжника наступного року: «Михайлови же и Изяславу одинако не prestaюща на нь (Данила.— М. К.) враждою»³⁷.

Кульмінацією в боротьбі двох князівських коаліцій: Данила з Володимиром Рюриковичем київським проти Михайла Всеволодича з Изяславом Володимировичем став 1235 р. Вище наводилося повідомлення Никонівського літопису, підтверджене звістками Суздальського, Московського кінця XV ст., Воскресенського та деяких інших ізводів, про напад Михайла і Изяслава при підтримці владими́ро-суздальського великого князя Ярослава Всеволодича на Київ. Цікаво відзначити, що довга, з подробицями, розповідь галицького літописця про війну двох

³² Летопись по Ипатскому списку.— С. 499.

³³ Там же.— С. 500.

³⁴ Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // Записки Наукового товариства ім. Шевченка.— Льв., 1901.— Т. 41.— С. 24.

³⁵ Летопись по Ипатскому списку.— С. 513.

* Київський історик другої половини XIX ст. П. В. Голубовський, напроти, вважав, ніби 1233 р. Данило, якому загрожували угри, сам звернувся по допомогу до Изяслава, котрий після поразки батька в Галичі, «здається, жив у Половецькій землі» (Голубовский П. История Северной земли до половины XIV ст. — Киев, 1881.— С. 186). Його припущення мало ймовірне, оскільки по-перше, навряд чи руський князь міг більше 20 років прожити серед половців і залишитися князем, а, по-друге, ще задовго перед тим, 1226 р., Изяслав дав притулок у себе (при своєму дворі) бояринові Жирославу. Данило закликав Изяслава до походу як князя, що реально поширював тоді свою владу на Київ і прилеглі землі.

³⁶ Летопись по Ипатскому списку.— С. 513.

³⁷ Там же.— С. 514.

князівських угруповань зовсім не згадує про вокняжіння Ізяслава в Києві: «Приде Ярослав Суждальский и взя Киев под Володимиром (Рюриковичем.— М. К.), не мог его держати, иде паки Суждалю; и взя под нимь Михаил...»³⁸.

Це повідомлення неточне. Ряд літописів, зокрема такий авторитетний, як Новгородський перший, недвозначно засвідчують, що Ізяслав недовгий час сидів на київському великокнязівському столі: 1. «Михаил седе в Галице, а Изяслав в Києве»³⁹. 2. «А Изяслав Мстиславич, внук Романов, седе в Києве»⁴⁰. 3. Те ж саме читаємо у Воскресенському ізводі⁴¹. 4. Дещо інше формулювання бачимо в Суздальському літописі: «А Изяслав князь великий Мстиславич седе на столе в Києве»⁴². З процитованих літописних повідомлень ясно, що Ізяслав був київським князем 1235 р.

На мій погляд, це недовге князювання Ізяслава в Києві 1235 р. і стало причиною помилки в Суздальському та ряді інших, можливо, залежних від нього в цьому сюжеті пізніших літописів. Давні літописці знали, що у князя Мстислава Романовича Старого був син на ім'я Ізяслав. Мстислав княжив у Києві й загинув у битві з татарами на Калці 1223 р. Для недосить обізнаного літописця було природним припустити, що той Ізяслав, котрий також посідав київський стіл, був сином Мстислава.

Просидівши близько року маріонеткою Михайла чернігівського на київському престолі, Ізяслав Володимирович наступного року був вигнаний звідти Ярославом владимиро-суздальським. Повернувшись до Новгород-Сіверського, він і далі міцно тримається свого патрона. Влітку 1236 р. Михайло з Ізяславом знову загрожують Данилові війною, зазіхаючи на Галич і його землю, й незабаром виконують загрозу: «Возвел бо бяшеть на Данила Михаил и Изяслав ляхы и русь, и половец множество»⁴³. Однак спроба не мала успіху. Данило помалу збирав у своїх руках «отчину» батька, Романа Мстиславича.

Михайло Всеволодич втратив стратегічну ініціативу, шалька терезів воєнного успіху дедалі більше схилялася в бік Данила Романовича, який поставив у залежність від себе стольний град Київ. Тому «льстивый» Ізяслав починає коритися йому й навіть брати участь у його походах. Навесні 1238 р., як відзначив галицький літописець, безпосередньо після гучної перемоги над хрестоносцями в Дорогичині, «Данил же возведе на Кондрата Литву, Миньдога (великого князя литовського.— М. К.), Изяслава *Новгородьского*»⁴⁴.

Єдиний раз у літописах Ізяслава названо новгородським, тобто новгород-сіверським князем. Можна з упевненістю стверджувати, що він посідав той князівський стіл і раніше,— інакше не пояснити його злагоджених дій з главою роду Ольговичів Михайлом Всеволодичем, васалом якого весь час, принаймні з 20-х років XIII ст., не переставав він бути.

Похід на мазовецького князя Конрада був, мабуть, учинений Данилом Романовичем, аби помститися за те, що роком раніше Конрад віддав хрестоносцям волинське місто Дорогичин, яке йому не належало. Висловлювалася думка, ніби галицько-волинський володар запобіг нападкові Конрада, незадоволеного відвоюванням Данилом Дорогичина у підвладних йому рицарів⁴⁵. Мазовецький князь зазнав поразки й був

³⁸ Там же.— С. 517.

³⁹ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов.— М.; Л., 1950.— С. 284.

⁴⁰ Московский летописный свод конца XV в.— С. 126.

⁴¹ Летопись по Воскресенскому списку.— С. 138.

⁴² Лаврентьевская летопись.— Вып. 3.— Стб. 513.

⁴³ Летопись по Ипатскому списку.— С. 516.

⁴⁴ Там же.— С. 517.

⁴⁵ Włodarski B. Polska i Ruś; 1194—1340.— Warszawa, 1966.— S. 114.

наляканий галицько-волинським князем. Це забезпечило безпеку Данила із заходу перед тим, як він остаточно відібрав Галич у Ольговичів у тому ж 1238 р.

На початку цієї розвідки йшлося про намір Ізяслава йти на Галич, від чого його відраджували татарський воєвода Куремса та його оточення. Останні тверезо зважили співвідношення сил: де вже було слабосилому удільному князькові змагатися з могутнім великим князем, королем Данилом, який тільки-но відбив напад незліченної татарської орди! Однак Ізяслав зневажив мудрі поради Куремси й пішов на Галич. Йому навіть пощастило у відсутність Данила заволодіти на мить стольним градом Галицької землі, аж коли наспів син Данила Роман з дружиною, оточив його в галицькому дитинці, полонив і привіз до батька («приведе и отцу своему»⁴⁶). Після цього ім'я Ізяслава без сліду зникає із сторінок літописів. Наймовірніше, що він або тоді ж був страчений, або скінчив свої дні в галицькому «порубі» (в'язниці).

Так завершилася політична кар'єра й життєвий шлях невдачливого суперника Данила Галицького — новгород-сіверського князя Ізяслава Володимировича.

Одержано 20.04.91.

Рассмотрен фрагмент Галицко-Волынской летописи, датированный 1245 г., в котором идет речь о нападении какого-то Изяслава на Данила Галицкого. Доказывается, что врагом Данила был новгород-северский князь Изяслав Владимирович, внук Игоря Святославича — героя «Слова о полку Игореве».

⁴⁶ Летопись по Ипатскому списку.— С. 550.